

ביאורים

לפני שניתנה התורה משה אמר לישראל שהקב"ה רוצה לתת להם תורה. עם ישראל קיבל זאת בשמחה וברצון, והתבטא בצורה נעלה ביותר כשאמר 'נעשה ונשמע'. ישראל רצו כל כך לקבל את התורה עד כדי שהסכימו לקבלה גם ללא הבנה. אך חז"ל מלמדים אותנו שהקב"ה כפה את התורה על ישראל וגרם להם לרצות אותה רק מתוך אונס והכרח. והשאלה עולה מאליה: לשם מה הכפייה הזאת הייתה נצרכת, והרי רצינו לקבל את התורה מתוך רצון חופשי?!

בעלי התוספות עונים שההסכמה של ישראל לקבל את התורה הייתה רופפת. היא לא יכלה לעמוד מול רוחות עזות ומול קשיים. היה חשש אלוהי שמא מתוך האימה מהאש הגדולה שתהיה במעמד הר סיני ישראל יחזרו בהם. קבלת תורה שכזו אין לה שום יכולת לעמוד מול הייסורים והאתגרים שיעמדו מול עובד ה' בעתיד. לכן הוצרך הקב"ה לכוף אותם לכך. עדיפה קבלת התורה מתוך כפייה מאשר זריקת התורה ועזיבתה.

המהר"ל ממאן לקבל את התירוץ הזה. אמירת ישראל 'נעשה ונשמע' היא מופת לדורות עולם למסירותם של ישראל בקבלת התורה. לא ייתכן שבקבלתם, שהייתה בלב שלם, היה איזה פגם או רפיין. המהר"ל מבאר שטעם הכפייה הוא אחר לגמרי.

כפיית ההר כגיגית הוצרכה לא משום שקבלת ישראל את התורה לא הייתה מושלמת. אלא כדי שהורדת התורה לעולם לא תהיה תלויה בשום דבר. התורה היא החיות של העולם. כי הם חיינו ואורך ימינו. אין אפשרות לעולם להתקיים ללא תורה, ודברים שבלעדיהם אין חיים לעולם - לא ניתנה בחירה לאדם לעשותם או לא. למשל, האדם אינו בוחר לנשום, הוא פשוט נושם מרגע היוולדו. גם מציאות התורה בעולם אינה מותנת בבחירת האדם אלא טבעית והכרחית. הקב"ה כפה עלינו הר כגיגית כדי ללמדנו שאין אפשרות לעולם להתקיים ללא התורה.

הרחבות

• בחירה חופשית בכלל ישראל.

מלמד, שִׁכְּפָה עֲלֵיהֶם אֶת הָהָר כְּגִיגִית. לאורך כל הפרק יעסוק המהר"ל בדרשת חז"ל שהתורה ניתנה בכפייה. שאלת השאלה - מדוע ניטלה מישראל הבחירה החופשית? הרב קוק מסביר שבדברים הנוגעים לכלל ישראל אין בחירה. קיומו של עם ישראל בעולם והחיבור שלו להקב"ה הם דברים מוכרחים כמו שאר חוקי הטבע: "כי אף על פי שכל השלמות האנושית נתן ה' יתברך רק תחת בחירה... מכל מקום אין הבחירה החופשית כי אם בנוגע לפרטים שבישראל, אבל בנוגע לכלל ישראל כרת ה' יתברך ברית עמנו, היינו שאי אפשר כלל שיהיה חס וחלילה כלל ישראל נפרד מקדושת שמו הגדול" [מדבר שור דרוש שלושים וארבע, משפט כהן עמוד שכח]. את דבריו הוא מבסס על דברי בעל ה'עקדה' שתמה מה משמעותה של כריתת הברית [פרשת ניצבים, דברים כט] בין ישראל לקב"ה - הרי יש בידי עם ישראל את הבחירה לעבור עליה? ואם נאמר שאין בכוחו של עם ישראל לעבור עליה נמצא שאין בחירה חופשית? והשיב: "אין קיום ונצחיות ברית ה' יתעלה ואהבתו עם האומה הזאת תלויים בחומרותה (של הברית), אבל הוא קיום ודיבוק טבעי הכרחי גדול וחזק ממנו לא ישוער ביטולו בשום צד ועניין בעולם" [עקדת יצחק שער תשעים ותשע] (ראה מהר"ל ביום הבא).

שאלות לדין

"ואם לא הִיְתָה הַתּוֹרָה הִיָּה הָעוֹלָם חוֹזֵר לְתוֹהוּ וָבוֹהוּ". כיצד העולם התקיים לפני מתן תורה? אילו דברים נוספים אינם נתונים לבחירתנו בגלל שהם 'מוכרחים'?

פרק לב

נושא הפרק: כפה עליהם הר כגיגית

בַּפֶּרֶק רבי עקיבא (שבת פח, א): וַיִּתְּצֵבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר (שמות ט, יז). אמר רב אבדימי בר חמא בר מחסיה: מלמד, שִׁכְּפָה עֲלֵיהֶם אֶת הָהָר כְּגִיגִית*, ואמר להם: אם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו, שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעה רבה לאוריתא! אמר רבא: אף על פי כן, הָדָר קְבִלְהֶּּ בְּיָמֵי אַחְשָׁרֹוֹשׁ, דְּכָתִיב (אסתר ט, כז): קִיְּמוּ וְקַבְּלוּ, קִיְּמוּ מַה שֶּׁקְּבִלְוּ כִּבְרַּ, עַד כְּאֵן.

והתוספות (שם ד"ה כפה) הקשו: והלא כבר אמרו נעשה ונשמע? ותרצו, שְׁמָא כְּשִׁיְהִי רֹאִים הָאֵשׁ הַגְּדוֹלָה יִהְיֶה חוֹזְרִין, עַד כְּאֵן. ולפי הנראה, אין הדברים האלו ברורים, שנאמר כי יִשְׂרָאֵל יִחְזְרוּ מִקְּבֻלַּת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר לֹא יִסּוּף זְכוּת זֶה מִזְרָעִים וְזָרַע זָרָעִים עַד עוֹלָם. ומה זכות הוא זה, שְׁמָא אִם לֹא כִּפָּה עֲלֵיהֶם הָהָר הָיוּ חוֹזְרִים? ועוד, יִכְפֶּה עֲלֵיהֶם הָהָר כְּשִׁיְהִי חוֹזְרִין וְלֹא עֲתִידָהּ? ועוד, אִם לֹא הִיָּה כְּפִיּוֹת הָהָר רַק שֶׁלֹּא יִהְיֶה חוֹזְרִין, הֲאֵי דְאִמְרִינוּ בְּעִבּוּדָה זָרָה (ב. א): כְּלוּם כְּפִיתָ הָהָר עֲלֵינוּ? לִמָּא לְהוּ, כְּלוּם אִמְרַתֶּם נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע קִדָּם כְּפִיתָ הָהָר? שְׁאֵלוּ אִמְרַתֶּם נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע קִדָּם, הִיָּה כּוֹפֶה עֲלֵיהֶם הָהָר, שֶׁלֹּא יִחְזְרוּ בְּשִׁבִיל הָאֵשׁ. אָבֵל כִּיּוֹן שֶׁלֹּא אִמְרוּ קִדָּם זֶה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, אִין לְכַפּוֹת הָהָר.

אבל מה שִׁכְּפָה עֲלֵיהֶם הָהָר, שֶׁלֹּא יִאֲמְרוּ יִשְׂרָאֵל אֲנַחְנוּ קְבִלְנוּ הַתּוֹרָה מִעֲצֻמְנוּ, וְאִם לֹא הִיְינוּ רוֹצִים, לֹא הִיְינוּ מְקַבְּלִים הַתּוֹרָה. וְדָבָר זֶה לֹא הִיָּה מַעֲלַת הַתּוֹרָה, כִּי הַתּוֹרָה כָּל הָעוֹלָם תְּלוּי בָּהּ, וְאִם לֹא הִיְתָה הַתּוֹרָה הִיָּה הָעוֹלָם חוֹזֵר לְתוֹהוּ וָבוֹהוּ. וְלִפְיָךְ, אִין רְאוּי שִׁתְּהִיָּה קְבֻלַּת הַתּוֹרָה בְּבַחֲרִית יִשְׂרָאֵל, רַק שֶׁהִיָּה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְחַיֵּב וּמְכַרִּיחַ אוֹתָם לְקַבֵּל הַתּוֹרָה, שְׂאִי אֶפְשָׁר זוֹלַת זֶה, שֶׁלֹּא יִחְזוּ הָעוֹלָם לְתוֹהוּ וָבוֹהוּ. וְאֵל יִקְשֶׁה, סוּף סוּף הִיָּה בְּחִנָּם מַה שִׁכְּפָה עֲלֵיהֶם הָהָר כְּגִיגִית, שֶׁהָיָה כְּבָר אִמְרוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע? דָּזָה לֹא קְשִׁיָּא, דְּוָדָי, עֵקֶר הַדָּבָר לֹא הִיָּה בְּשִׁבִיל שֶׁלֹּא יִחְזְרוּ, דְּלִמָּה יִחְזְרוּ, כִּיּוֹן שֶׁכָּבָר אִמְרוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע? רַק שֶׁדָּבָר זֶה רְאוּי מִצַּד עֲצֻמּוֹ, כִּי אִין תְּהִיָּה הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא שְׁלֵמוֹת כָּל הַמִּצְוִיאוֹת, עַל דִּי שֶׁכָּר בְּחִרוּ יִשְׂרָאֵל לְקַבֵּל הַתּוֹרָה. וְאִם כֵּן שְׁלֵמוֹת הָעוֹלָם הִיָּה תּוֹלָה בְּדָבָר אֶפְשָׁרִי, שֶׁהִיָּה אֶפְשָׁר שִׁיְקַבְּלוּ, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּ, וְלִכְךָ כִּפָּה עֲלֵיהֶם הָהָר כְּגִיגִית, שְׂאִם לֹא הָיוּ מְקַבְּלִים הַתּוֹרָה שֶׁם תְּהִיָּה קְבוּרָתָם.

בפרק רבי עקיבא דרשו חז"ל את הפסוק: ויִתְּצֵבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר, אמר רב אבדימי בר חמא בר מחסיה: מלמד שכפה עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם מקבלים אתם את התורה מוטב, ואם לאו, שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב: מכאן יש לישראל טענה אם אינם מקיימים את המצוות, שהרי קיבלו אותן בכפייה ולא מרצון. אמר רבא: אף על פי כן אין זו טענה, כי חזרו ישראל וקיבלו את התורה מרצונם בימי אחשוורוש, שנאמר: קיימו וקבלו, קיימו מה שקבלו כבר בעבר.

הקשו התוספות, והרי ישראל אמרו נעשה ונשמע, אם כן למה צריך היה לכפות עליהם את קבלת התורה? תרצו התוספות, שלא היה די ברצונם, כי שמא כשיראו את האש הגדולה יחזרו בהם. אלא שאין דברי התוספות ברורים. כי כידוע, אמירת נעשה ונשמע היא זכות גדולה לישראל, זכות זו עומדת להם ולזרעם לעולמי עולמים, ואם נאמר שמחמת האש הגדולה היו חוזרים בהם ולא חזרו בהם רק בגלל הכפייה, מהי הזכות? ועוד, מדוע כפה עליהם ההר עתה, היה צריך לכפות עליהם שריצו לחזור? ועוד, הגמרא עבודה וזה אומר, ש'לעתיד לבוא יבואו אומות העולם ויבקשו שכר מהקב"ה, וכשיאמר להם הקב"ה: הרי לא קיבלתם את התורה, הם יטענו: האם כפית עלינו הר כגיגית ולא קיבלנו התורה? אך לשיטת התוספות אין זו טענה, כי יאמר להם הקב"ה: האם אמרתם נעשה ונשמע קודם הכפייה, שאם הייתם אומרים נעשה ונשמע יש מקום לכפייה, כדי שלא יחזרו בהם מפני האש, אבל כיון שלא אמרו נעשה ונשמע אין מקום לכפייה.

אלא הטעם לכפיית הר כגיגית, כדי שלא יאמרו ישראל קיבלנו את התורה מרצוננו, ואם לא היינו רוצים לא היינו מקבלים את התורה. קבלת התורה מרצון אינה לפי מעלת התורה. העולם תלוי בתורה, כי אם לא היתה תורה בעולם, היה העולם חוזר לתוהו ובוהו. לכן אין זה ראוי שתהיה קבלת התורה תלויה ברצון עם ישראל, אלא צריך שיכפה הקב"ה את קבלת התורה, לומר שאי אפשר לעולם בלא התורה, ואילו לא היתה תורה היה העולם חוזר לתוהו ובוהו. ואם תשאל, הרי כבר אמרו ישראל נעשה ונשמע, ולחנם כפה עליהם הקב"ה הר כגיגית? אין זו קושיה, בודאי הכפייה לא היתה כדי שלא יחזרו בהם, שהרי אין סיבה שיחזרו לאחר שאמרו נעשה ונשמע, אלא הכפייה ראויה מצד עצמה, שלא יתכן, שהתורה, שהיא השלמת כל המצוות, תהיה תלויה בבחירת ישראל. שאם כן היה כל העולם תלוי בדבר שהוא אפשרי ולא בדבר שהוא מחוייב, כי יתכן שישראל יסכימו לקבלת התורה ויתכן שלא יסכימו. על כן כפה עליהם הר כגיגית, שאם לא יסכימו שם תהא קבורתם.

דחיית הסבר
התוס', שכפיית
ההר הייתה כדי
שלא יחזרו מפני
האש הגדולה

הכפייה משום
שהתורה הכרחית
לעולם

